

ÓZER ÁGNES

A szerb történetírás a magyarokról és Magyarországról (1918–1941)

A délszlávok közös állama az 1918-ban történt megalakulásakor, az „egyesüléskor” a jugoszláv eszme térhódítása ellenére sem volt abban a helyzetben, hogy biztosítsa a történelmi gyökerekkel rendelkező nemzeti államokra jellemző egységes gazdasági, társadalmi, művelődési intézményrendszert, illetve kulturális tudatot.

Ebből eredően az új, közös állam tudományos élete, így a nemzeti sajátosságokat előtérbe helyező történettudomány az állam létrejöttét követő két évtizedben sem tudott közös nevezőre jutni, illetve egy egységes közös állam történetében gondolkodni. A jelzett időszak jugoszláv történettudománya sem tudott megszabadulni a különböző történelmi múlttal rendelkező tartományok szerinti regionalizmustól, s ezt a jelenséget az 1929-ben bevezetett királyi diktatúra és a hivatalosan meghirdetett integratív jugoszlavizmus sem tudta a megjelölt korszakban felszámolni.

A két világháború közti időszak szerb történetírása és annak a magyarokról alkotott képe is ennek a regionális meghatározottságnak az árnyékában alakult, elsősorban a magyarországi/vajdasági szerb, majd valamivel később a szerbiai történészek sajátos érdekeket képviselő „tudományos” érdeklődésének megfelelően, és magán viseli mindazokat a jegyeket, amelyek az 1918-ban megalakult új államot és a magyarokhoz, illetve Magyarországhoz való viszonyát általánosságban is jellemezte.

A kezdeti időszakban a szerb történészek tudományos érdeklődésének középpontjában a magyarországi szerbség történetének kérdései álltak. A Magyarországot és a magyarokat érintő történelmi kérdések pedig emiatt kerültek a szerb történészek figyelmébe. A későbbiekben ez az érdeklődés a Magyarország részéről feltételezett revizionista célok történelmi megalapozottságának és jogformálásának visszautasítására, majd pedig a 20. század harmincas éveinek végén a Szerbiának az első világháborúért viselt felelősségével kapcsolatos vádak cáfolatára összpontosult. Ebben a kontextusban – ritka kivételekkel – Magyarországgal mint az Osztrák–Magyar Monarchia részével foglalkoztak, amelyet gyakran csak Ausztriának neveztek.

A szerb történészek, különösen azok, akik a magyarországi szerbség történetének szakértői voltak, már az első világháború befejezését jelentő párizsi béketárgyalások alatt is tevékenyen kivették részüket az új délszláv állam határai-

nak és területi igényeinek tudományos – földrajzi és történelmi – megindoklásában, illetve az egyes államokkal kötendő békeszerződések megszövegezésében. A békekonzferencia néprajzi-történelmi bizottságában több szerb történész is aktívan tevékenykedett. A bizottság 1919. január 24-i döntése alapján megrajzolták minden kérdéses jugoszláv terület néprajzi térképét, majd február 4-én arról is döntést hoztak, hogy mindegyikről külön-külön emlékirat készüljön.

A Bánságra, Bácskára és Baranyára vonatkozó anyag összeállításával három szerb szakembert bíztak meg, köztük Jovan Radonić és Stanoje Stanojević történészeket is. Ezek az emlékiratok azzal a céllal készültek, hogy a Jugoszláviát érintő kérdésekben a különböző bizottságokat bővebben is informálják. A történelmi-néprajzi bizottság már márciusban elfogadta és nyomdába küldte a Bácskáról és Fiuméről készült emlékiratot. A bizottság számára készült emlékiratok mellett Jovan Radonić külön publikációként francia nyelven megjelentette a Bácskáról, a Bánságról és a magyarországi szerbek történetéről írt tanulmányát. Ugyanebben a sorozatban jelent meg Stanojevićnek *A szerbek, horvátok és szlovének története* című munkája, valamint *A magyarországi szerbség szerepe a szerbek nemzeti életében* című szakdolgozata is.¹

1919. március 8-án Stanoje Stanojević és Jovan Radonić a Bánság kérdésében magánbeszélgetések keretében arról értesítették Allen Leeper,² hogy a Bánság északi területeit szláv lakosság lakja, és arról is, hogy szükségesnek találják, hogy Temes vármegyének déli, Torontálnak pedig északi részét Jugoszláviához csatolják. Ekkor azt is megkísérelték, hogy kihassanak Temesvár kérdésére, azzal érvelve, hogy ez a város egykoron „a Szerb Vajdaság fővárosa volt”. Ez alkalommal Radonić két munkáját nyújtotta át Leepernek. Minderre azért került sor, mert az a hír járta, hogy a Bánság kérdése Jugoszlávia kárára dőlt el. A szerb történészek ilyen jellegű tevékenysége a későbbiekben sem szűnt meg, szerepet játszottak más országok irányában megvont határok történelmi megindoklásában is.

A párizsi béketárgyalásokon is részt vevő történészek közül többeknek, elsősorban dr. Dimitrije Kirilovićnak, a Vajdasági Állami Levéltár (Državni arhiv Vojvodine) igazgatójának kezdeményezésére 1927-ben Újvidéken Történelmi Társaságot (Istorijsko društvo) alapítottak, amelynek elsődleges céljaként „a Vajdaság múltjával való sokoldalú foglalkozás”-t jelölték meg, majd azt „az egykori karlócai metropólia területén élő szerbség történetével való foglalkozás”-ra javították. Újabban Biljana Šimunović foglalkozott a Történelmi Társaság történetével.³ Úgy véli, annak megalakulása a Splitben és Dubrovnikban létrejött hasonló társaságok mintájára történt, megfelelően arról, hogy inkább Bács-Bodrog vármegye Történelmi Társulata lehetett az ihlető példa. A társaság tevé-

1 Erről bővebben: *Ljubinka Trgovčević: Naučnici Srbije i stvaranje Jugoslavije 1914–1920. Narodna knjiga i SKZ, Beograd, 1987. 315–316.*

2 Sir Reginald Wilding Allen Leeper (1888–1968), ausztrál születésű angol diplomata. Az angol érdekeket képviselő, angol kultúrát és nyelvet propagáló British Council megalapítója.

3 *Biljana Šimunović: Istorijsko društvo u Novom Sadu i doseljavanje Mađara u Panonsku niziju. In: A honfoglalás 1100 éve és a Vajdaság. Szerk. Rokay Péter. Forum, Újvidék, 1997. 238–243.*

kenysége a Dušan Popović által a vármegyei monográfia mintájára szerkesztett, *Vojvodina* (Vajdaság) című, szerbcentrikus, elsősorban politikai indítékú monográfiának szolgáltatta az anyagot.⁴ Talán ezzel magyarázható az a tény is, hogy az alapító okiratban a regionális mellett a „nemzeti” szerb jelleget hangsúlyosan kiemelték. A Történelmi Társaság első elnöke a már említett Stanoje Stanojević lett, a társaság munkájában pedig a szerb történészek legjava vett részt. Dimitrije Ruvarac⁵ mellett, többek között Nikola Radojčić, Dušan Popović, Aleksa Ivić, Vladimir Ćorović, Dragoslav Stranjaković, Mladen Leskovac, Vasa Stajić és az akkor még Bécsben tartózkodó Thím József⁶ neve is felbukkan a társaság által megjelentetett *Glasnik* (Hírmondó) munkatársai között. A Történelmi Társaság 14 évnyi tevékenysége alatt, amelyre a változó külpolitikai és belpolitikai helyzet is rányomta bélyegét, a szomszédos országokkal kapcsolatos érdeklődés középpontjában Magyarország, illetve a magyar történelemnek a magyarországi szerbség helyzete szemszögéből való vizsgálata állt.

A már említett Stanoje Stanojević magyarokra vonatkozó nézetei nem voltak új keletűek, alaptézisei és meglátásai a szerb történelem átfogó történeti szintézisében láttak napvilágot, amely *Istorija srpskog naroda* (A szerb nép története) címen jelent meg.⁷ Meglátása szerint a szerb nép történetét „teljesen új alapokra helyezve írta meg úgy, ahogyan még sosem tárgyalták”, a különböző országokban élő szerbek történetének párhuzamos bemutatásával. Ebben az újnak deklarált koncepcióban Magyarországot és a magyarságot rivális nemzetként mutatta be. A szerbek középkori, északi irányú migrációjáról értekezve a következőket írta: „Ugyanúgy nehéz, harcokkal és kínokkal teli élete volt azoknak a szerbeknek is, akik Dél-Magyarországon telepedtek le. Ott számos őslakos törzsbelijüket találták, akik már a VI. és VII. században az avar uralom alatt települtek le a Közép-Duna mentén. A szerbek és szlávok Dél-Magyarországon az avar uralom elpusztulását követően kisebb államocskákat létesítettek, amelyeket a magyarok a IX. század végén és a X. század elején leigáztak.”⁸ Stanojevićnek ezen az állításán – ha nem is ennyire hangsúlyosan és nyíltan – a mai hivatalos

4 Dušan J. Popović: *Vojvodina*. I. Istorijko Društvo, Novi Sad, 1939.

5 Dimitrije Ruvarac, ismertebb és képzetesebb bátyjával, Ilarion Ruvaraccal együtt a szerb történetírás kritikai iskolájának megalapozója.

6 Thím Józsefet a Történelmi Társaság megalakulásáról és Thím rendes taggá választásáról Stanoje Stanojević értesítette 1927. december 7-én keltezett levelében, amelyben egyben arra is kérték, hogy küldje el azokat a megjelentetett műveit, amelyekben a karlócai metropolisz történetével foglalkozik. Thím Józsefet a Társaság alakuló gyűlésén, 1927. szeptember 18-án választották meg rendes taggá. (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára [Budapest], Kézirattár Ms. 4848/880-23.) Egy nappal később, december 8-án pedig egy újabb levélben arra kérik, hogy állítsa össze az 1848–1849-es vajdasági események forrás- és irodalomjegyzékét. (Uo. Ms. 4848/880-26.) Ez a Társaság folyóiratában jelent meg folyamatosan. Bibliografija srpskog pokreta u Ugarskoj. *Glasnik Istorijskog društva* 2. (1929) 144–151., 308–315., 3. (1930) 181–184., 515–518., 4. (1931) 180–186., 508–510., 5. (1932) 157–160., 8. (1935) 487–488., 9. (1936) 119.

7 Stanoje Stanojević: *Istorija srpskog naroda*. Book Marso, Beograd, 2001. (Reprint kiadás az 1925-ben megjelent harmadik, bővített kiadás alapján. Eredeti megjelenés: 1908.)

8 Uo. 254.

szerb historiográfiában számos történész műve alapul. Stanojević életében könyvének három kiadása jelent meg. Az elsőt, az 1908-ast a cenzúra betiltotta. Az 1925-ben, már Jugoszláviában megjelent harmadik, bővített kiadás a szerbek történetét Jugoszlávia megalakulásával zárta le.

Van azonban Stanojevićnek még egy alapvető fontosságú műve, a *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*,⁹ amely az új jugoszláv állam első enciklopédiája is. Az említett publikációban a „Magyarország” címszó sem mint „Mađarska”, sem pedig mint „Ugarska” nem szerepel, a szerb enciklopedista egyszerűen nem vette fel a címszavak közé. Létezik viszont a „Mađari” címszó, amely így hangzik: „A magyarok ugyanúgy települtek le, mint a németek, első-sorban királyságunk azon területein, amelyek előzőleg a »magyar korona tartományaihoz« tartoztak. Legtöbben a Vajdaságban élnek. Lényegesen kevesebb a számuk Baranyában és Szlavóniában, a többi tartományban pedig egészen kicsi. Főleg földműveléssel foglalkoznak, de az utóbbi időben a magyarok a városokba is települnek mint munkások és tisztviselők. A statisztikai adatok alapján királyságunkban a számuk 1922. január 31-én 472 409.” Vannak azonban utalások az „Ugarska i veze sa njom” (Magyarország és kapcsolataink), „Ugarska eparhija” (Magyarországi püspökség) és a „Mađarska književnost u Kraljevini SHS” (Magyar irodalom az SHS Királyságban) címszavaknál.

Az újvidéki Történelmi Társaság *Glasnik*-jében számos olyan írás jelent meg, amely a magyarországi szerbség történetének kérdését tárgyalva mondta ki történelmi ítéleteit a magyarokról és Magyarországról. Az egyik jellemző tanulmány dr. Dimitrije Kirilović tolla alól került ki *Pomađarivanje u bivšoj Ugarskoj* (Magyarosítás az egykori Magyarországon)¹⁰ címmel. A 83 oldalas tanulmányban Kirilović saját nemzeti szemszögéből – mondjuk úgy: elfogultságából – valóban tüzetesen megvizsgálta az 1867-től 1918-ig terjedő időszakra jellemző, a magyar állam által foganatosított, „elmagyarosítónak” minősített intézkedéseket, elsősorban az iskoláztatás terén, amely Kirilović szerint ennek a folyamatnak legékeesebb példája volt. A nézőpontja már az előszó első mondatából kiderül: „A trianoni béke megkötésétől a magyarok állandó mozgalmat folytatnak, hogy azt revízió alá vegyék. A hivatalos magyar állami körökön kívül ezt a célt különböző speciális magánintézmények, a sajtó és számos tekintélyes személyiség is szolgálja. Ezzel a mozgalmukkal a magyarok azt igyekeznek bebizonyítani, hogy őket a legnagyobb igazságtalanság érte azzal, hogy bizonyos tartományaikat elvették, és ami különösen érdekes, külön hangsúlyt érdemel, hogy az egykori Magyarországon ők a kisebbségeikkel szemben a végletekig menően toleránsan és humánusan bántak, úgy, ahogyan azt egyetlen más ország sem tette. Minden olyan vádat, amellyel Magyarországot a kisebbségek elnyomásáért vagy azok erőszakos elmagyarosításáért hibáztatják, el szeretnének vetni, és alaptalannak minősíteni. De ha a dolgokat megvizsgáljuk, arra a következtetésre jutunk, hogy

9 Stanoje Stanojević: Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka. I–III. Zagreb, 1925–1929.

10 Dimitrije Kirilović: Pomađarivanje u bivšoj Ugarskoj. Glasnik Istorijskog društva 7. (1937) 201–284.

az igazság merő ellentétben áll a magyarok állításaival.” Majd a bevezető végén magyarázattal is szolgál: „Még akkor is, ha a magyarosítás tulajdonképpen régebbi keletű, mi kiindulópontnak az 1867-es évet vettük, amikortól a magyarok kizárólagos urai lettek Magyarországnak, és a magyarosítás minden irányban kifejthette hatását.” A nyolc fejezetre osztott tanulmány a nemzetek egyenjogúságáért vívott harcokról szóló fejezettel kezdődik, főbb vonalaiban a kisebbségek iskoláztatását szabályozó törvények elemzésével folytatódik, különös tekintettel az Apponyi-féle iskolatörvényre. A szerző elemzi a „bölcstől a sírig” (*od kolevke pa do groba*) tartó magyarosító intézkedéseket és a magyar politikusok hazafias beszédeinek üzeneteit. Az utolsó fejezetben is, akárcsak az előszóban, a szerző bebizonyítottként könyveli el a magyarosítás tényét, majd ismételten a napi eseményekre terelődik figyelme. Szerinte, ha csak történeti áttekintésről lenne szó, akkor már a feladatot el is végezte, de úgy véli, voltak olyan politikusok, akik azzal a céllal, hogy félrevezessenek bizonyos nyugati államokat, tagadják a magyarosítás tényét, hogy meggyőzzék őket a trianoni szerződés revíziójának szükségességéről, idézve Szilassy báró könyvét és Bethlen István angliai előadásait. Ismerteti Havas Károlynak a Szabadkán megjelenő *Kalangyában* közölt cikkét, amellyel azt szerette volna bizonyítani, hogy az „itt [a Vajdaságban] élő magyarság kulturális tekintetben mindig elhanyagolt volt... – mert keveset törődtek azzal, hogy a nép olvas-e vagy sem, s nem gondoltak arra, hogy az itt élő magyarságot, éppen mert nemzetiségek között laktak, fokozottabb figyelembe részesítsék” – idéz Kirilović. Ezután Mocsáry Lajos és Jászi Oszkár nézeteivel példálózik, Seton-Watsonra tereli a figyelmet azzal, hogy ő volt az a nyugati, aki elsők között mutatta be mindazt a szenvedést, amelynek Magyarországon ki voltak téve a nem magyar nemzetek. Majd Széchenyire hivatkozva végítéletként mondja ki az igazságot, miszerint a „magyar erőszakosság ásta ki Magyarország sírját, amelytől a nemzetiségek megszabadultak, és a valamikori magyarországi szerbek, románok, szlovákok ma saját nemzeti államaik elégedett polgárai”.

A revízió lehetőségét az újvidéki Történelmi Társaság körül gyülekező történészek és publicisták állandó veszélyként élték meg, ezért szinte naprakészen figyelemmel kísérték a Magyarországon megjelenő ilyen jellegű publikációkat és irodalmat, s azokra a Kirilovichhoz hasonló módon hosszabb-rövidebb írásokkal reagáltak.¹¹ Így Szekfű Gyulának a *Magyar Szemlében*¹² megjelent, a trianoni békeszerződéssel foglalkozó historiográfiai visszapillantására is, különösen arra az állítására, hogy a békeszerződésre vonatkozó kérdések még nem „historiográfiai” kérdések, mert „az még nem történelem”, Magyarország háború előtti kisebbségpolitikája pedig nem képezheti a napi politika tárgyát. Bírálták Szekfű Gyulának a magyarországi kisebbségek történetére vonatkozó periodizációját is,

11 A *Glasnik* szerkesztősége 1939-ben a következő magyar vagy magyar témájú folyóiratok cserépéldányait kapta: Budapestről *Archivum Europaeae Centro-Orientalis*, *Láthatár*, *Levéltári Közlemények*, *Magyar Szemle*, *Századok*, *Történetírás*, *Hadtörténelmi Közlemények*, Berlinből *Ungarische Jahrbücher*, Újverbászból *Kalangya*.

12 *Szekfű Gyula*: Trianon revíziója és a történetírás. *Magyar Szemle* 12. (1931. máj.–aug.) 328–337.

mondván, hogy Szekfű professzor a Magyarországon élő nem magyar nemzetek iránti állami politika történetével foglalkozva „nem jól választotta meg a történelmi demarkációs vonalat”. Branislav Grba véleménye szerint a korszak az 1867 előtti és az 1867 utáni periódusra osztható, mert 1867-ig a Habsburg Birodalmat centralisztikusan irányították Bécsből. Hasonló visszautasító hangnemben mutatták be a Bethlen István szerkesztette *Magyar Szemlé*ben megjelenő írásokat, így Berkes Jánosnak a jugoszláv agrárreformról, Bajza Józsefnek Jugoszláviával foglalkozó és Ottlik Györgynek a Rothermere-akcióról írt ismeretűjét is.¹³

Ennek az 1931-ben igen hangsúlyosan manifesztálódó „történelmi érzékenységnek” a példája Jovan M. Jovanović *Stevan Tisa i Srbija 1914–1916. Odgovornost Mađarske za rat* (Tisza István és Szerbia 1914–1916. Magyarország felelőssége a háborúért)¹⁴ című hosszabb terjedelmű írása is, amelyben a szerző Magyarország felelősségének kérdését taglalja a háború kitöréséért. A cikk megírásának közvetlen okát Tisza István levelezésének francia nyelven való megjelentetése adta, amely Jovanović szerint csak egy célt szolgált: hogy bebizonyítsa, miszerint 1914-ben Magyarország háborúellenes és a kisebbségek iránt toleráns, Tisza pedig a béke híve volt. Ezen állításokkal szemben Jovan Jovanović a következő következtetéseket vonta le az 1914 és 1916 között folytatott magyar külpolitikát illetően: 1914-ben Tisza kerülte a háborút, de nem humánus, hanem politikai és dinasztikus okokból; Tisza mindenekelőtt magyar volt, és aztán osztrák–magyar; Tisza kiszolgált a császárt; Tisza nem volt híve Szerbia annektálásának, de csak kizárólagosan magyar nacionalista okoktól vezérelve; Tisza leveleiből látni lehet, hogy milyen lett volna a béke, amely a központi hatalmak győzelme esetén állt volna be, ha netán nem Nagy-Britannia, Franciaország, az Egyesült Államok és kisebb szövetségeik győztek volna. A szerző nézete szerint Tisza 1914 júliusában csak azért ellenezte a háborút, mert az ország még nem volt eléggé felkészülve rá. Csak egy dolog vezérelte, „hogy ne semmisüljön meg minden magyar nemes nagy álma, hogy elveszítsék Bécsben és a Balkánon a növekvő hatalmukat”. Jovanović Tisza István leveleit elemelve jutott arra a következtetésre, hogy Tiszának, „aki 1903–1914 között kesztyű nélkül igazgatta Magyarországot”, aki ösztönösen tudta, hogy mi a jó az országnak, hogy elkerülje a felelősséget a háború kitörésért, le kellett volna mondania. Különböző Jovanović írása azon ritka kivételek közé tartozik, amelyekben Magyarország történelméről nem az osztrák (osztrák–magyar) szemszöveget előtérbe helyezve értekeztek.

A *Glasnik*ban 1937-ben látott napvilágot a Stanoje Stanojević *Szervek és magyarok* című írásáról készült ismertetés is.¹⁵ Az írást méltató Mladen Leskovac

13 Ezek az ismertetések ritka kivétellel az 1931-ben megjelent számokban láttak napvilágot.

14 Jovan M. Jovanović: Stevan Tisa i Srbija 1914–1916. Odgovornost Mađarske za rat. Glasnik Istorijskog društva 10. (1931) 419–435.

15 Stanojević írása a szabadkai *Napló* 1937-es karácsonyi számában jelent meg. Az ismertetés: Mladen Leskovac: G. prof. d-r. Stanoje Stanojević o našem odnosu prema Mađarima. Glasnik Istorijskog društva 7. (1937) 94–95.

azért tartotta azt fontosnak „mert világosan és nem megszépítve fogalmazta meg államunk és népünk álláspontját a magyarok iránt”. Ez azért is fontos – emelte ki Leskovac –, mert a magyar írók, értelmiségiek és egyes politikusok jóakarataknak adták jelét azzal, hogy 1936 decemberében szerb–magyar irodalmi estet tartottak Budapesten. (Szerb részről Todor Manojlović és Svetislav Petrović vett részt.) Ezzel ellentétben Stanojević a több évszázados közös történelmet értékelve az írást negatív előjelű gondolattal kezdte: „A szerb–magyar harcok és a szerb–magyar háborúk népeink történelmében sokkal nagyobb teret foglalnak el, mint amelyek a közös ügyekről és közös kulturális versengésről szólnak. Az egymás közti viszonyok fokmérője a fagypontról a forráspontig minden lehetséges hőfokot megmutatott, de a higanyoszlop sokkal többet időzött a fagy-, mint a forrásponton. Be kell vallanunk, és nem elhallgatnunk, hogy a szerb–magyar viszonyok az utóbbi évszázadokban szinte mindig rosszak voltak, állandóan romlottak, és az utolsó ötven évben pedig egyenesen egymással szemben álltak. A nagy konfliktusok közé sorolhatjuk a világháborút is. A magyarok a legyőzöttek táborában voltak, és amikor a viszonyok így állnak, kevés remény van arra, hogy az őszinte barátság és a kölcsönös bizalom állapotába legyenek hozhatóak. A szerb–magyar kapcsolatokat és érdekeket nagyon nehéz összehangolni, mert a kegyetlen valóság más irányt mutat, s az egész a 19. század folyamán a lelkeket más irányba terelte.” Leskovac meglátása szerint Stanojević az egyedüli lehetőséget az együttműködésre a kultúra, a demokrácia, a civilizáció eszméjének a megmentéséért folytatott közös harcban látta, mert az emberiségnek ezen vívmányait, szerinte, a jobb- és a baloldali támadások a megsemmisülés veszélyébe sodorták.

Petar Skok az 1939-ben megjelentett *Toponomastika Vojvodine* (Vajdaság toponomasztikája)¹⁶ című írásában nyelvészeti szempontból elemezte a leggyakrabban előforduló toponimiákat. Elemzése azzal a szándékkal készült, hogy „tudományosan bizonyítsa”, hogy Vajdaság helynévanyaga legnagyobb részben szláv eredetű. Ilyen indíttatású szándéka különösen a folyók esetében szembeötlő, amelyek közül a Duna és Tisza elnevezésének elemzését különösen fontosnak tartotta. Majd a helységnevekre tér át. Ezeket elemezve arra a következtetésre jutott, hogy: „Részletes elemzés nélkül ma még nem lehet pontosan bizonyítani, hogy minden vajdasági település elnevezése szláv eredetű, hogy mikor és milyen szláv elemből ered. Ebben a vázlatban csak ideiglenes utalásokat közlök, *minden tudományos magyarázat nélkül, mert azt egyszerűen nem tudok adni.*” (Kiemelés tőlem – Ó. Á.) Skok tanulmányának V. fejezetében foglalkozik a magyar eredetű helynevekkel. „A második nép, amelyik a Vajdaságban helyneveket képzett, a magyar volt. Ezt a tényt már akkor megállapítottuk, amikor azokkal a szláv szavakkal foglalkoztunk, amelyeket a magyaroktól vettünk át. A magyarok a 9. századtól, a tájainkra való letelepedésüktől alkottak helyneveket, ezen a vidéken egészen Mitrovicáig [Sremska Mitrovica] és a mohácsi vészig, amikor ezeket a területeket kiürítik. [...] Újabb toponomasztikai tevékenységük a 19. század második felében kezdődik, amikor az osztrák–magyar kiegyezést

16 *Petar Skok: Toponomastika Vojvodine. Glasnik Istorijskog društva* 12. (1939) 7–15.

követően mindent erőteljesen magyarosítanak, így a helységneveket is.” Petar Skok tanulmányából világosan kitűnik, hogy az újvidéki Történelmi Társaság tudományos célkitűzése az volt, hogy Vajdaságnak az új államhoz való csatolását tudományos-historiográfiai érvekkel megalapozza.

A Történelmi Társaság a magyarországi szerbség „felszabadulásának 20. évfordulója és a nagy szerb vándorlás 250. évfordulója alkalmából” fogott hozzá annak a történelmi áttekintésnek a megírásához is, amely a Délvidék vármegyei monográfiáinak ellenpólusaként a Vajdaság történelmét helyezte a figyelem középpontjába.¹⁷ Vajdaság „állami és nemzetpolitikai szempontból – és itt a szerb politikára gondoltak – folytonos kitüntetett figyelmet élvezett”. A sorozat szerkesztője, Dušan J. Popović a bevezetőjében azt is kiemelte, hogy ez a monográfia abban is különbözik a korábban megjelentektől, hogy tudományos, azok pedig elsősorban a propaganda céljait szolgálták. „Ennek a monográfiának a célja, hogy a valóságot tudományosan vizsgálja, elsősorban azért, hogy megbízható alapját képezze a szerb nemzeti, állami és kultúrpolitikának.” Majd megállapította, hogy szándékukban áll a Vajdaság teljes politikai, kulturális és társadalomtörténetét bemutatni. A nagy forrásanyagból látszik – jegyzi meg Popović –, hogy ennek a tartománynak a délszlávok megjelenésétől kezdődően állandóan szláv jellege volt, amelyen belül a 15. századtól a szerb a domináns. Ez az állítás a Stanojević által képviselt nézethez viszonyítva már bizonyos előrelépést mutatott a tudományosság felé. Ha kielemezzük a monográfia forrásanyagát és irodalmát, azt szögezhetjük le, hogy az a középkort illetően nagymértékben a 19. századi magyar történelmi kutatások eredményein alapszik. A monográfiának 1939-ig két kötete készült el, az első kötet megjelent, a másik összefűzve, borító nélkül érte meg 1941-ben az újabb világháborút.

A két világháború közötti időszak szerb történetírása és annak legjelentősebb képviselői a fölvázolt stanojevići alap gondolattól nemigen tudtak eltávolodni. Azoknak, akiknek tevékenysége nem Újvidékhez vagy Vajdasághoz kötődött, a Belgrádban élő és működő történészeknek a műveiben – különösen, ha nem vajdasági születésűek voltak – nem érzékelhető ez a szembetűnő, reflexszerű védekező álláspont a magyar revizionizmus ellenében. A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia folyóiratában, a *Glasban* a jelzett időszakban megjelent írások ilyen értelemben nem foglalkoztak sem Magyarországgal, sem pedig a magyarokkal.

Így a ma ismét kultikus tiszteletnek örvendő, újvidéki születésű Slobodan Jovanović jogász és történész sem, aki 1903-ban írt tanulmányt Andrassy Gyuláról, de alapjában véve Vladimir Čorović sem, aki kimondottan politikai megbízásból írta meg a megrendelő, a jugoszláv államhatalom által felülbírált és végül betiltott *Odnosi između Srbije i Austro-Ugarske u XX veku* (Szerbia és Ausztria–Magyarország viszonya a XX. században)¹⁸ című, kivételesen jól dokumentált

¹⁷ Popović, D. J.: i. m. (4. jz.)

¹⁸ Vladimir Čorović: *Odnosi između Srbije i Austro-Ugarske u XX veku*. Biblioteka grada Beograda, Beograd, 1992.

könyvét. Még ha a jelzett időszak szerb történészeinek műveiben, így Ćorovićéban nincs is jelen a magyar revizionizmustól való nyíltan kimondott félelem és állandó védekezés, az az alapgondolat mindig megjelenik, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia saját jövőjének érdekében nem volt hajlandó eltérni egy „szabad szerb állam” megerősödését, amely hatást gyakorolhatott volna a Monarchia szerb–délsláv alattvalóira, miközben nem tett semmit annak érdekében, hogy alattvalóit kielégítse, és megoldja a délslávkérdést. A Monarchia uralkodó körei – amelyhez a magyarok is tartoztak – a lengyel- és a csehkérdésre legtöbbször kompromisszumos megoldásokat kerestek és találtak, míg a délslávkérdésre általában az erőszak módszeréhez folyamodtak, véli Ćorović.

A szerb történettudomány, különösen annak vajdasági képviselői történeti kutatásaikban sem 1918–1941 között, sem a későbbiekben nem tudtak elszakadni a napi politika pillanatnyi álláspontjától, és előrelépést fölmutatni az azon nemzetek iránti érdeklődésben, amelyekkel a szerbségnek áthidalhatatlan nemzeti érdek-összeütközése volt. Ezek közé tartoztak 1918 és 1941 között, és tartoznak ma is Magyarország és a magyarok. A róluk alkotott historiográfiai kép is ennek a jegyében alakult.

ÁGNES ÓZER

SERBIAN HISTORIOGRAPHY ON THE HUNGARIANS AND HUNGARY (1918–1941)

The change of authority in 1918 and the formation of the common Yugoslav state influenced as a matter of fact the historiography of the nations which had come to constitute the majorities in the new country. The Serbian, Croatian and Slovenian historians had not only to provide the historical justification of the new state and establish the right of its constituent nations to a state of their own, but also to cast their prehistory in a new mould. The new, majority narrative of the Serbian historians, and the new forms of their scientific argumentation, which were developed in the course of this process, have influenced Serbian historiography ever since.

In the case of Serbian historiography, the view it formed about the Hungarians has incorporated all the prejudices and stereotypes which had developed in the course of the common history of the two nations. This was especially true with regard to the historians who were born in the region which was called Vojvodina/Vajdaság after 1918. In 1928 these scholars organised a separate Historical Society (Istorijsko društvo) at Novi Sad/Újvidék, with the purpose of writing the “true history” of the Serbs “based on a real scientific footing”.

The present paper reviews the works, scientific insights and motivations of the Serbian historians who were active in the interwar period, with an emphasis on the formation and development of their views on Hungary and the Hungarians.

